

Női ikonok

JOANNA BATOR: HOMOKHEGY

**Magvető Kiadó
Budapest, 2011
400 oldal, 3490 Ft**

A 20. század Lengyelországának határ menti településén élő család női tagjainak krónikáját a vér, a leszármazás tartja egyben, azonban hiába a rokoni kapcsolat, tagjai nem, vagy csak nehezen szeretik egymást, nem értik, csak figyelik a másikat, és sokszor alapvető kötelességüknek – gyermeknevelés, gondoskodás – sem tesznek eleget. A Homokhegy tehát családragény, méghozzá látszólag abból a típusból, amely csupán az egyik nemre koncentrálna viszi végig olvasóit generációk sorsán, újabb és újabb nők felé tartó elágazásokon (Halina, az anyós) és zsákutcákon (Paulina, a holtan született kishűg) keresztül. A nők középpontba állításának oka azonban nem a felmagasztalt erejük, méltóságuk, a szöveg nemzedékeken átívelő csonka családok története, amelyben vagy a kelletténél több vagy éppen kevesebb apajelölt van. A végzet (ahogy a dédanyától a családra hagyott mondás is utal rá) sokszor téríti tragikus irányba életüket, de a kötet alapszövetét mégis a tipikus kelet-európai mindennapok atmoszférájának és kellékeinek bemutatása hozza létre. Emléktörmelékei, a tárgyi mementók, a hiteles helyszínrajzok olyan kollázst képeznek, amellyel a háború és a rendszerváltás közötti korszak egyszeriben megelevenedik.

Ehhez egy központi alakot is választ Joanna Bator, a középkorú Jadziát, akinek külseje, élete, vágyai, de még álmai is pont olyan színtelenek és egyneműek, amilyen a regény címét adó városrész frissen épült és beköltözésre váró lakótelepe. Jadzia úgy lesz itt, a Bábel elnevezésű toronyházban tipikus dolgozó nő, háziasszony, hogy két ifjúkori baleset is lökött egyet lassan hömpölygő életén: először egy komoly kártörés akadályozza meg, hogy falujában maradjon és a helyi orvosnak legyen asszisztense majd felesége, közvetlen ezután egy szinte azonos módon megisméltendő véletlen botlás tereli végleges medrébe jövőjét, férjhez megy és gyereket szül romantika és szerelem nélkül.

Annyira unalmas és többnyire szánalmas Jadzia élete, hogy még nagyobb tragédiák (több abortusza, túl korán beinduló ikerszülésekor egyik kislányának elvesztése, majd az ezt követő éveken át tartó depresszió) sem rendítik meg és zökkentik ki. Életre szóló élményei a „Második kezdet” előtt

(ez a kötet keretes epilógus-utóhangjának második fele) mindössze a Rabszolgasors hétről hétre vetített epizódjai és találkozása a Varsóba látogató Isaurával, illetve a vallásos világtévéjét összerendezni segítő bestseller, a Da Vinci-kód („*Szóval ez alatt a Luvre alatt van a Szűzanya sírja! örvendezik Jadzia Chmura. Minden összezavarodik benne egy kicsit, de egy dolgot megért – neki volt igaza.*”). Kíméletlen, már-már kegyetlen az, ahogy a karakterformáláshoz bevallottan ihletet adó, az írónőt igénytelenségével elborzasztó borotvátlan lábmotívum újra és újra visszatér Jadzia leírásakor, azonban a regényben az irónián túl alig-alig felcsillanó humoros részeket mégis Jadziaival mondatja ki. „*Halina a menyé hasától olyan gyereket vár, aki (...) nagymamává teszi őt (...), Stefan azt várja, hogy gyarapodjon a vagyona, és arra gondol, hogy több helyre lesz szükség, meg több férfias munkára a tárnában, Jadzia pedig azt mondja, már akár cserélhetnének is egymással, csak ne kelljen minden reggel hánynia.*” Jadzia nagy erővel lefojtott érzelmei és indulatai két ponton szakadnak fel, a depresszió alatt rátörő rémálmaiban és egy későn jött és gyorsan el is haló erotikus kalandban.

Két családtag keretezi Jadzia életét, a távolságtartással kezelt, mégis a legmélyebb, legromantikusabb és leginkább drámai történettel megajándékozott anyja és a mindenkitől különböző, renitens, lázadó lány. Zofia, a nagymama, csak a regény második felére kényszerül szembesülni élete örökre eltemetett titkával. A múltbeli rejtély – hogy ki is a lánya apja: a háborúból éppen csak hazaért, de rögtön meggyilkolt férj, a szökevény zsidó diák vagy az őket megtámadó, Zofiát megerőszakoló brutális szomszéd – részletei annyira szövevényesen kapcsolódnak egymásba és gyakorolnak már nem is várt hatást az ő és unokája jelenére, hogy kibogozásuk egy valódi izgalmat hordozó nyomozást és megrendítően keserédes lezárását hozza el e történeteszálnak.

Amilyen fehér és fakó Jadzia, annyira bámulatossá alakul és folyamatosan fejlődik a lánya, Dominika, akinek sem valódi (Zofia nagymama és zsidó szerelméből eredő), sem kreált (Halina, az apai nagymama által teremtett és albumba rendezett) származása nem kötődik közvetlenül szülőanyjához. Születésének körülményei, a halott húgától elbitorolt neve, vad, rendezetlen külseje, választott barátai, matematikai tehetsége, végül beteljesülhetetlen szerelme mind görcsösen útjában állnak anyja álmainak és rendteremtési kísérletének. Lánya sorsának kézben tartása már a névadáskor kudarcba fullad, a nyomorúságos gyötrődés, hogy a két divatnév közül melyiket válassza készülődő gyermekének, megoldódni látszik az ikrek születésével, de a halál a nevetséges dilemmát tragikusra színezi: „*Dominika, mondta Jadzia a család nyomására, és a halott lányára gondolt, akit végül a szebbiknek bizonyuló névvel akart elindítani a túlvilágra (...), de félreértették. A halott nevét az élő kislány kapta meg...*”

A főalakok történetei a huszonegy fejezeten keresztül lassan, egymáson átívelve épülnek fel, az elbeszélő sokszor előretal majdan bekövetkező töréspontokra, rafináltan nyomokat hagy, például az utólag legmarkánsabban feltűnő jellel, amikor Zofia meglátogatja végre a már egyéves Dominikát és a megkönnyebbüléstől elsírja magát – itt a sejtetés szintjét is alig éri el a „*mindig megcsodálja Dominika hasonlóságát*” közbevetés, amely aztán kulcsát nyújtja Dominika egész, senki másra nem hasonlító lényének. Dominika azonban múltja legfontosabb mozaikdarabkájának helyrekerülése nélkül is kreatívan építgeti identitását apai nagyanyja segítségével. A szintén lányanya Halina, aki még új nevet és új születési évet is szerez fiának, egy teljesen idegen család portréját festi meg unokája számára, albumba is rendezve szereplőit. A fotóalbum véletlenül került a család birtokába és a kíváncsiskodó kislány kérdé-

seire először kényszerből válaszolgatva, majd ebből egy játékot létrehozva egy vadonatúj világot teremtenek lepusztult tereik és napjaik helyébe.

A nők mellett jelenlévő férfiak sem árnyképszerűek, státuszuk minden fordulóponton hangsúlyos, ellenben történeteiket egy-egy kompakt tömbben ismerjük meg. Például Dominika pap-szerelmének gyermek- és ifjúkorát a XVII. fejezetből, Ignacy megmenekülése után amerikai felnőtt életét a XX. részből, vagy Halina nagymama medveidomár udvarlójának rövidke epizódját (IV. fejezet). Kivéve talán Stefant, az egyetlen valódi, klasszikus férj- és apa-pozícióban lévő férfit, aki groteszk haláláig végigkíséri anyja, felesége és lánya mindennapjait. Az igazi mellékalakok jelenetei motivikusan ismétlődnek, visszatérnek, rámutatva funkciójuk és nem a szubjektum fontosságára. Ilyen például a jótékony nagybácsi és a bosszúálló zaklató szomszéd különleges vonzalma az ikerlányok iránt. („*A búzavirágszörptől és hirtelen szerencsésjédtől kótyagosan már nem tudott eligazodni rajta, melyik vézna popsi kihez tartozik...*”, „*...este Sosenkónál leitta magát, és azt hitte, még mindig álmodik, miközben két nővel szeretkezik, akiken rózsaszín gyöngysor van.*”), vagy a két autós idegen, az „amerikai nyomozók” találkozása anyával és lányával, majd évtizedek múltán nagymamával-unokával – mindkét külföldi meggyamagozás közben lepi meg az asszonyokat.

A nosztalgia minden szinten nélkülöző, a hiteles kor- és környezetrajzra törekvő szöveg azonban megenged magának két nagyon emlékezetes jelenetet, amelyekben az eddig még nem említett és a könyvben is rendkívül csekély szerepet kapó családtag már-már mágikus, archaikus, legendaszerű története bontakozik ki. A megmagyarázhatatlan módon összetöprődő, és ekképp a házasság terrorjából rejtélyesen kiszabaduló távoli rokon, és a dédmama (az egyetlen szerelmi házasságot kötött és ezért gyermekét szeretni is tudó nő) istennek felajánlott, de kegyetlen halála miatt be nem fejezett terítőjének gyönyörű betéte („*Amikor később meztelenül állt az erdőben megásott sír fölött (...) a terítőre gondolt, csak egyetlen lila árvácskafüzér hiányzott egyetlenegy sarkáról, azt jelenti-e ez, hogy Isten szemében teljesítette az ígéretét, hiszen, bár szándékai a legjobbak voltak, és célnakészlete is elegendő volt, önhibáján kívül mégsem fejezte be*”) finom díszítést ad a szikár, kemény regényszövegnek.

A homokszemszerűen, komótosan pergő, hol elsüllyedő, hol kiemelkedő jelenetek végig egy narrátor által közvetítettek, a regény közvetlen dialógust nem tartalmaz, de éppen hogy nem szorítkozik egy homogén hang kialakítására. Szereplőinek, ahogy hús-vér alakot kaptak, szóhasználatát, stílusjegyeit, de még beszédtempójukat, annak dinamikáját is érzékletessé és természetesen egyedivé teszi ezzel az elbeszélő technikával.

A csupán anyakönyvi kivonatok révén egymásba fonódó női életek, az ikonszerű önállóságukban létező alakok a regény végére Dominika személyében az egész családot összetartó kapocssal végleg összeforrnak, talán azért nála, mert ő az első nő, aki képes lett egyedül – különleges, kívülről nyert identitása tükrében – újraírni családtagjai legendáit. És talán azért is, mert a dédanyától öröklődő szállóige (Kinek mi van megírva, az lesz a veszte) beteljesült és így a többi generációra nézve érvényét veszítette akkor, amikor az időben párhuzamosan végrehajtott szerelmi bosszúiban Zofia odavész, unokája viszont megmenekül.

Molnár Zsuzsa